

Lyžbice v době zrodu občanské společnosti (po roce 1848)

Vlastimil Ciesar

Zlomové období 19. století ve světle životního příběhu Pavla Mrózka (1823 – 1886), prvního „porevolučního“ starosty Lyžbic, dlouholetého správce místní školy

Revoluce a jejich paralely

Rok 1848 máme automaticky spojený s revolučním hnutím. Z dějepisu si pamatujeme obrázky barikád evropských metropolí, nadšené účastníky Slovanského sněmu na Koňském trhu, ale i rozestavěná děla vojenských oddílů generála Windisgratze kolem Prahy. V dnešní přednášce bych se spolu s Vámi chtěl podívat na to, jak se jaro národů promítlo do našich poměrů, a to zcela konkrétně, do života jedné z městských částí Třince, v té době ještě samostatné obce Lyžbic.

Přednáška je záměrně načasovaná do tohoto období, do podzimu 2019, kdy si připomeneme 30 let od revolučních událostí roku 89. A to proto, že oba zmíněné milníky našich dějin spojuje jeden společný jmenovatel: probuzení občanské společnosti. Jak po roce 1848 tak po roce 1989 vznikají totiž nové Ústavy tehdejších států, které to umožňují. Obec dostává příležitost vzít věci do svých rukou, a to se promítlo tehdy i dnes, do praktického života občanů.

Jako průvodce děním po roce 1848 v Lyžbicích jsem si vybral osobnost prvního porevolučního starosty, Pavla Mrózka. Právě na pozadí jeho života se pokusím nastínit toto pozoruhodné období, z jehož plodného kvasu v mnoha oblastech života čerpáme dodnes.

Kronikářovy fragmenty

Lyžbický učitel Jan Matula, vepsal do obecní kroniky Lyžbic ve 20tých letech 20. století retrospektivní zápis následujícího znění: *„Roku 1851 byl burmistrem obce rolník Pawel Mrózek, č. p. 20, zároveň vlastník reality č. p. 15, ... byl fojtem bez přestávky až do roku 1861. Pawel Mrózek byl velmi váženým a zaslouženým občanem obce, i jako iniciátor výstavby*

školy, k jejíž výstavbě daroval svůj pozemek. C. a K. okresní úřad v Jablunkově jej jmenoval po jejím otevření jejím správcem. Jeho pohřeb se uskutečnil 15. dubna 1886.“

Tento citát není posledním, který kronikář vůdčí osobnosti Lyžbic ve svých poznámkách věnuje. Mrózkowo jméno se na stránkách kroniky proplétá životem obce prakticky po celé období 2. poloviny 19. století. Právě to mně zaujalo a zároveň podnítilo k tomu, abych se pokusil na osobnost prvního porevolučního starosty a jeho dobu zaměřit poněkud systematictěji, poskládat dílčí kronikářské útržky do ucelené mozaiky.

Licitace 1825

Jak už to bývá, příběh začíná o notný kus času dříve, než v onom revolučním roce 1848, už roku 1825, a k tomu ještě s trochou pohádkového nádechu – na zámku v Těšíně. Právě tady a tehdy vyhraje Pavel Mrozek starší z Vendryně, otec pozdějšího starosty Lyžbic, veřejnou licitaci na půsdlácký grunt v Lyžbicích č. p. 20. Zavazuje se splatit pohledávky a zakoupit statek za nemalou sumu 2596 zlatých.

Do tohoto jistě riskantního podniku jde s vědomím, že je už 10 let po napoleonských válkách a země se už jakž takž vzpamatovala z hospodářské krize, i ze státního bankrotu, který Rakousko postihl roku 1811, kdy devalvovala měna. Zároveň jako otec dvouletého syna hledí s nadějí do budoucnosti, chce zajistit životní prostor a podmínky pro zdárné pokračování rodu. V té době ještě netuší, že se to povede nadmíru, právě v osobě prvorozeného syna, který už zanedlouho sehraje v místě nového působiště rodiny tak klíčovou roli.

Pavel Mrózek junior – 7. 12. 1823, Vendryně

Pavel Mrózek junior, pozdější starosta Lyžbic, se narodil ještě ve Vendryni. Jeho matkou byla Anna rozená Kasperidisová. Pokřtěn byl 7. prosince 1823 v evangelické modlitebně v Bystřici, pod jejíž farní správu Vendryně a také Lyžbice spadaly. Záměrně užívám slova modlitebna, protože kostel se tomuto svatostánku evangelíků v té době ještě říkat nesmí – jde jen o tolerovanou, tedy trpěnou modlitebnu, vystavenou po vydání

tolerančního patentu po roce 1781. Jako hlavní a oficiální v Rakousku zůstává vyznání římskokatolické.

Lyžbice č. p. 20

Jak už víme, Pavel Mrózek mladší, ač se narodil ve Vendryni, vyrůstal v Lyžbicích, kde se s rodiči přestěhoval, když mu byly dva roky. Stavení, v němž žil dodnes stojí. Najdeme ho na ulici Nábřežní č. p. 20. Dobová mapa Stablního katastru z roku 1836 napovídá, že už tehdy zde stál zděný dům. Zápisy z Obecní kroniky Lyžbic dokonce uvádějí i rozlohu hospodářských pozemků s příslušnými čísly parcelních pozemků. Statek č. 20 měl rozlohu 32 morg – jiter. (1 vídeňské jitro = 5755 m²), tedy 18, 5 hektarů.

Polnosti jsou popsány v kupní smlouvě v pozemkové knize Lyžbic: *„K tomu gruntu przinależy zahrada na 1 sztwiertnie, potom 1 pole przy domie no 20 ..., to 2 a 3 pod Lyżbickim lasym, to 4 pod Kamenskim lasym „Male Bahenke“ rzezene, to 5 w Oldrzichowskim stawie „Welke Bahno“ rzezene, item w ... polu jednu luku na 2 funty sena, které kupitel s Janem Bruzdem pod No 26 spolecznie užiwa a 2 kusy chrastiny“*

Zajímavý je i popis hranic polností: *„Tito gruntowe kusy pak hraniczi: zahrada a to prwsze pole i ta louka s panskim gruntem a s rzekou Olzou, potem s Janem a Pawlem Prachorzym, s Lyżbickim lasem, wokolo s Kamienskim lasem, ta luczka spoleczna s Janem Bruzdem s potokem Tisowym, dále s Panskim gruntem a s Janem Kalitou.“*

Zmíněná gruntovní kniha zaznamenala i inventář, který Pavel Mrózek starší s hospodářstvím zdědil: *„Na przidawkach obdrži: 1 konia, 2 krawy, 1 jaluwke, 1 wuz welki, 1 maly wuzek, 1 pluh, 2 brony, 2 lancuchy, 1 lancuszek, 1 hok, 2 sanie, 1 korbe s kosou, 1 kul, 2 kotly železne,“*

Nechybí ani povinnost výminku pro ženu předchozího hospodáře: *„Przitom on jest zawazan wdowie po Adamu Jureczku wyminek nasledownie dawati: nad stodolu miedzie kusek na 2 wiertele, pod domem 20 zahonuv a kusek zahrady i luki kusek, 1 krawem i 1 kus czarneho dobytku swojem pastyrzem pasti, a pomieszكاني przy gospodarzi aż do smrti.“*

(1 věrtel = 0, 072 ha výsevkové míry= 7 arů)

(1 čtvrť = sztwiertnia = ½ jitra = 2877m² = 0,28 ha = 28 arů)

Poddanská břemena

Pro porozumění revolučních změn v životech našich předků po roce 1848, je dobré seznámit se s jejich situací před tímto zlomovým datem. Jak si již brzy ukážeme, klíčovým a asi nejpraktičtějším zásahem do jejich života bylo zrušení poddanských břemen a povinností. Kupní smlouva z roku 1825, u níž se již nějakou chvíli zdržujeme, je cenná v tom, že nám podrobně vypisuje, co všechno v té době poddanství obnášelo:

Z toho gruntu pak kupitel wrchnosti každorocznie oddawat a zbywat powinen:

Na gruntowem platu terno Michaelis 10fl 48 kr

Na poczestnostech rocznie 4 kury

Na przendziwie z panskeho materialu 1 sztuku tenkej przize

Na naturalni robotie každorocznie na žniwowy czas 24 dnu s 1 osobu odbywati...

Okrom toho jeszcz obzwasztnim zawozem, mimo tohoż wszechneho platu jeszcie rocznie 2f 26kr stálého a luczneho platu platiti, potom jeden den s honu a 1 den s plawu jiti powinen.

Naprotiw tomu on ma od wrchnosti za prawem a do užiwani pas robotniczy w žniwie, dostane przy kozbie a we žniwa dwakrat dnia jidlo, ... a jeden pecen chleba swaczinowy, ... i žniwowe piwo.

Plavení dříví v Lyžbicích

Pod patronátem Těšínské komory, do roku 1901, kdy skončila licence. Dříví se zastavovalo na jezích – gacie, odkud se dříví posílané z horních povodí Olzy vytahovalo – systém můstků nad řekou, z nichž byly dolů spuštěné žerdě – tyče, ty zadržovaly klády.

(kronika Lyžbic, Jan Matula, str. 221); nakládalo na vozy a sváželo na místo určení (palivo do Vysokých pecí)

Školní léta ve Vendryni

Po vydání tolerančního patentu roku 1781 bylo obvyklé, že nově vzniklé evangelické farnosti zřizovaly konfesní školy v obcích, které pod ní spadaly. Tak byla roku 1792 postavena evangelická škola v Oldřichovicích a roku 1793 evangelická škola ve Vendryni (dnešní ZŠ s polským jazykem vyučovacím). Děti z Lyžbic navštěvovaly z části školu v Oldřichovicích, zčásti školu ve Vendryni. Domnívám se, že Pawel Mrózek, který do školy začal chodit někde začátkem 30tých let 19. století chodil do Vendryně, přes Olzu to bylo blíž a navíc s rodnou obcí jej pojily i rodinné vazby. V záznamech se dochovalo i jméno místního učitele, byl to Pawel Wojnar, učil na Vendryňské škole od roku 1822 až do své smrti v roce 1855.

Hanka Pustowková

Dalším klíčovým milníkem v mladých letech bylo nepochybně seznámení se s Hankou Pustowkovou z Nebor, která se stala jeho manželkou. Hanka byla dcerou mlynářského mistra Pavla Pustovky ze mlýna v Neborech č. p. 9 (dodnes stojící stavení v Neborovském kopci). Za jejich seznámením mohla stát skutečnost, že ve 30 letech (listopad 1833, 7 uhořivších) opět vyhořel pověstný mlýn v Lyžbicích, kde místní běžně dojížděli mlít. (poprvé vyhořel roku 1681 – legenda o ukrytém zlatém pokladu). Než se zdejší mlýn znovu vybudoval, bylo třeba najít náhradní řešení – a mlýn v Neborech, snadno dostupný po nové císařské silnici byl více než vhodný.

Sňatek Pawla Mrózka a Anny Pustowkové se uskutečnil 10. října 1843 v evangelickém kostele v Těšíně, na tzv. Vyšní bráně, kam docházeli Pustowkovi jak i všichni evangelíci z Nebor. A to už se pomalu blížíme k revolučním létům 48/49.

Pawel Oszelda

Právě díky manželce Hance měl Pawel Mrózek k ohnisku revolučního dění na Třinecku velmi blízko. Sousedy mlynářů Pustowků, byli hned za potokem totiž Oszeldowi, kteří za Neborůvkou provozovali mandlovnu na č. p. 43. A právě odtud pocházel Pawel Oszelda, student Vídeňské medicíny, přímý účastník revolučního dění ve Vídni v březnu 1848 (jako člen akademické legie). Po uklidnění situace se vrátil na Těšínsko a v létě 1848 rozvíjel prorevoluční činnost mezi místními rolníky. Šlo o to, že Oszelda, jako přímý účastník revoluce, referoval ve svém rodišti o nové ústavě, kterou vydal císař Ferdinand v dubnu 1848, o nových občanských právech i o připravovaném zákonu o zrušení poddanství. V některých těšínských vesnicích, například v Komorní Lhotce, Vendryni nebo Neborech, organizoval národní gardy, složené z místních rolníků. Umím si mezi nimi i živě představit 25 letého Pawla Mrózka z Lyžbic. Tyto lehce ozbrojené jednotky měly bránit nově vydobytá práva občanů.

V Konské jedna taková jednotka dorazila k zámku barona Besse, který mimo jiné, vlastnil i část Lyžbic. Oszelda tu vystoupil s řečí proti vrchnosti, hovořil o tom, že ode dneška jsou si všichni rovni, že svobodný je nejen pán, ale i sedlák, nejen Němec, ale i Polák. Vrcholná chvíle Oszeldy ale nadešla 19. října 1848, kdy byla za zjištěné situace svolána schůze Demokratické společnosti, do budovy staré solárny v Těšíně, které se zúčastnilo 5000 občanů. Oszelda tu mimo jiné řekl: *„Vídeň je matkou všech našich svobod, proto se Vídni i jeho sněmu máme držet. Vídeň nebojuje za svobodu jen pro Němce, ale i pro Slováky. Proto musíme sněmu a Vídni pomoci. Máme se bránit svorně, v jednotě národní, náboženské, politické, ale i se zbraní v ruce.“*

Avšak několik dnů na to došlo ke zvratu. 1. listopadu 1848 generál Windischgratz dobyl Vídeň a potlačil revoluční odpor. Následovalo zatýkání vzbouřenců, tresty, popravy vůdců povstání. Zatčen byl i Oszelda, a kvůli svým radikálním proslovům za hranou, dokonce odsouzen k trestu smrti. Trest mu byl potom změněn na doživotní vězení na Špilberku v Brně. V roce 1854 ho propustili na svobodu pro chronické onemocnění. Ale musel se stát vojenským lékařem. Umírá předčasně na tuberkulózu, ve vojenském garnizonu v Šoproni, roku 1864.

Shora řízená revoluce

My se ale musíme vrátit zpět do průlomových let 48/49, a sledovat jak se odrazilo v životě občanů Lyžbic. Živelný revoluční vývoj se nakonec Vídní podařilo stabilizovat – slabý císař Ferdinand Dobrotivý byl 2. prosince 1848 vystřídán legendárním Františkem Josefem I. Kroměřížský parlament, který připravoval novou ústavu, a mimo jiné naformuloval Zákon o zrušení poddanství, byl rozpouštěn. Nicméně společenské změny už nebylo možno zadržet. A proto císař v březnu 1849 vydává svou ústavu, která ale víceméně potvrzuje požadavky revolucionářů i ústavodárců: rovnost před zákonem, svobodu vyznání a svědomí, osobní svobodu – zrušení poddanství, svobodnou volbu živnosti, ochranu před nezákonným zatčením, svobodu tisku a projevu, listovní tajemství, petiční právo, svobodu vystěhování, ochranu soudců před přesídlením či propuštěním... Tedy jakýsi balíček základních občanských práv.

Zrod občanské společnosti – Obecní samospráva

Dalším ze stěžejních výdobytků revoluce byl zrod Obecní samosprávy. Do té doby byly obce spravovány shora jmenovaným fojtem, a jeho přísedícími. Patrimoniální – otcovská správa. To ústava změnila. V kapitole III. O Vládní moci, se ve 2. části řeší Vládní moc zemská. Tam pod písmenem C. najdeme kapitolu věnovanou Sněmům krajským a obcím. Obcím se věnují paragrafy 130 a 131, cituji:

„Obcím pojištěno jest samostatné určování ve všech záležitostech, kteréž se týkají výhradně prospěchu obce, a jich samostatné spravování, v mezích říšským obecním zákonem a obecními řády vytknutých.

Zákon obecní pojistiti musí každé obci jakožto práva nezcizitelná:

- a) aby si sama volila představené a zastupitely své*
- b) aby do svazku obecního přijímala nové oudy*
- c) aby samostatně spravovala záležitosti své a konala místní policii*
- d) aby uveřejňovala důchodenské řízení (domácí hospodářství) své a vůbec veřejně vyjednávala (a pravidlem veřejnosti jednání zachovávala)*

V těchto řádcích jsou položeny ony úhelné kameny občanské společnosti, jak ji známe prakticky dodnes. Obce si na jejím základě mohly své starosty a zastupitele volit samy, zedla, samy hospodařit. Tyto body ústavy z dubna 1848 vlastně beze změny potvrdila ústava z března 1849, vydaná císařem Františkem Josefem.

Právě na základě tohoto práva, se někdy na jaře, nebo v létě 1849 konaly i první volby do obecního zastupitelstva v Lyžbicích. Používám slovo někdy, protože se k těmto významným událostem nedochovaly žádné oficiální záznamy, což můžeme přičíst na vrub živelným revolučním změnám v životě obce. Nicméně z jednoho z prvních dokumentů, které se dochovaly, z kupní smlouvy na pozemek nově zakládaného evangelického hřbitova v Lyžbicích z roku 1851, můžeme vyčíst jména prvních obecních zastupitelů, tehdy zvolených: bürgermeister – Pawel Mrózek; gemeinderat – radní Pavel Probosch, Jiří Rzyman - radní, Jan Rabek a Pavel Sikora. Dokument uchovávají ve Státním okresním archivu ve Frdýdku Místku, zaslala mi jej paní archivářka Zuzana Mikulová, které tímto děkuji.

Lyžbice v polovině 19. století

Lyžbice jsou dodnes významnou částí Třince, a v minulosti byly po Oldřichovicích dokonce druhou největší obcí současných městských částí. Svědčí o tom údaj z tzv. Druhého vojenského mapování, cca z první poloviny 19. století. Tato topografie mapovala možnosti ubytování vojska a ustájení koní: Oldřichovice 125 chalup, Lyžbice 74, Třinec zatím jen 38. V oněch 74 staveních podle dostupných údajů žilo k roku 1851 580 obyvatel.

Podrobnější údaje máme až ze sčítání lidu z roku 1880, tedy ze sklonku života Pawla Mrózka. K 31. 12. 1880 je v Lyžbicích už 95 obytných stavení, v nichž žije 1050 obyvatel. Známe i národnostní a konfesní skladbu: 1011 se hlásí k polské národnosti, 27 k české, nebo slovenské, 12 k Německé. Co se týče náboženského vyznání: 821 evangelíků, 229 katolíků. Zajímavý může být i údaj týkající se gramotnosti. Číst a psát umělo 697 občanů, pouze číst 108. Zcela negramotných v té době bylo ještě 245 občanů!

Právo občanské

Klíčovým výsledkem revolučního kvasu konce 40tých let 19. století byl bezesporu 3. článek březnové ústavy „O říšském právu občanském“:

§ 23. Všichni národové říše mají jen jedno obecné rakouské říšské právo občanské...

A následuje podstatný paragraf č. 26:

§ 26. Všelický způsob poddanství tělesného, všeliký závazek poddanosti nebo příslušnosti zrušen jest navždy. Jakmile který otrok vstoupí na půdu rakouskou neb na rakouskou loď, jest proto svoboden.

Právě tento paragraf se stal jednou z hlavních náplní práce prvního svobodně zvoleného zastupitelstva obce. Bylo třeba převést panskou držbu a s ní spojené finanční i robotní závazky jednotlivých hospodářů do jejich soukromého vlastnictví.

Vyvazování gruntů: „Wyrok“

Na základě zákona o zrušení poddanství, byly ustaveny „vyvazovací“ komise, které musely stávající panskou držbu vyvázat, převést na nové vlastníky a odškodnit bývalé majitele. Ti byli nakonec odškodněni 2/3 částkou, přičemž 1/3 přispěli hospodáři, 1/3 se zavázal doplatit stát. V našem regionu se jednalo především o šlechtické rody Larischů, Sulkovských, Wilczků, a přímo u nás o držitele Těšínské komory arcikníže Albrechta. Právě Allbrecht a Larischové dokázali ze stávající situace vytěžit maximum, když nahromaděnou hotovost investovali do modernizace průmyslu – do rozvoje hornictví, hutnictví.

Některá břemena byla zrušena bez náhrady (většinou robotní povinnosti), z jiných se hospodáři museli vykoupit (většinou z peněžních i naturálních platů). Každý dostal

vypočítanou sumu, kterou musel své vrchnosti zaplatit. Byla to částka odpovídající 20 násobku ročních daní – většina hospodářů nebyla schopna tuto sumu zaplatit najednou, proto dostali jakousi hypotéku, kterou mnozí dlouhá léta spláceli, zpravidla po dobu 20 let, ale i kratší dobu, či naopak déle.

Jako potvrzení o vyvázání z dřívějších závazků obdrželo každé hospodářství tzv. „Wyrok“, kterým byla usedlost „vyročena“, zbavena břemen. Někteří z Vás možná takový papír doma uchovávajíte.

(Našel jsem takový dokument - Wyrok po předcích prababičky, z chalupnické usedlosti č. 125 v Oldřichovicích, vedený na jméno vlastníka Jiřího Sikory. Je zde uvedeno i jméno arciknížete Albrechta, jako dosavadního majitele. Dokument je sepsán v polském jazyce. Papír předkové obdrželi 5. listopadu 1850. Bezplatně byli zbaveni robotní povinnosti 25 pěších dnů. Z ostatních daní (38 krejcarů za gruntovní platy, za 1 robotní den, 12 kr za krávu, 9 kr za jalovici) - se museli vyplatit. Celková částka, onen 20tinásobek, jim byl vypočten na 20 splátek po 28 kr, celkem to činilo 9 zlatých a 38 krejcarů (1zlatý=60krejcarů). Nešlo zas o tak velkou sumu, proto se jim dluh podařilo splatit poměrně rychle. Podle potvrzení vzadu, to bylo za 8 let, v září 1858.)

Záznamy o práci vyvazovací komise na obci v Lyžbicích se nedochovaly, ale jak to v praxi vypadalo, si můžeme alespoň částečně udělat představu z materiálu, který se dochoval v obecní knize v Tyře. Vidíme tady přehlednou tabulku hospodářů, s datem, kdy převzali „vyroki“ i s jejich počtem (někteří vlastnili více hospodářských jednotek).

O osudu Vendryňské barbory, aneb rozloučení s poddanstvím

K administrativnímu ukončení poddanský časů se připojil i jeden symbolický akt, méně oficiální. To když chlapi vzali věc do svých rukou a symbol poddanství sami zlikvidovali. V kronice Lyžbic se o tom dochoval pozoruhodný záznam příběh o neblahém konci Vendryňské barbory.

„Vendryňská barbora“ byla dubová lavice, umístěná na panském folwarku vedle obecního „arestu“. Vězením byli trestáni zpravidla méně movitější gazdové, kteří na panském robovali „pěším“ způsobem. Tělesné tresty na barboře byly určeny zejména pro

sedláky, kteří pro pány pracovali „potažní“ robotou, tedy svážením dřeva z lesů, či sena, nebo obilí z polí. Barbora měla po bocích kožené popruhy. Na lavici byli za trest připoutáváni gazdové, když se třeba jen opozdili k nástupu na robotu. Normativním trestem bylo „pětadvacet“ ran dřevěnou holí, „kijem“.

Hned po té, co se i ve Vendryni roznesla zpráva o konci poddanství, přemýšleli místní, co s nenáviděnou barborou udělat. Spálit, poštipat na otop do pece, nebo ponechat na památku? Nakonec zvítězil první návrh. Chlapi si na správci folwarku vymohli klíče od boudy kde lavice stála, popadli jí, naložili na vůz a zavezli na kopec nad katolickým kostelem. Tam postavili hranici, na ní barboru položili. Večer se sešla celá obec i mnoho bývalých poddaných z okolních vsí. Před zraky všech přítomných byla hranice slavnostně zapálená. V plamenech praskající dřevo ohlašovalo celému široké okolí, že s poddanstvím je definitivně konec. Když z barbory zbyl už jen popel, rozešli se sedláci do místních hospod a konec robotování ještě společně oslavili při kalíšku „arciknížecí“ pálenky. (výraz „trestná lavice“ se naštěstí dochoval už jen ve sportovní terminologii ve spojitosti s hokejem)

Takže první praktický výstup revolučních událostí let 48/49 máme za sebou. Konec poddanství a jeho praktická realizace ve vyvázání panských gruntů a převedení do soukromého vlastnictví. Můžeme přistoupit k druhému výstupu, ten souvisel z dalším z občanských práv daných novou ústavou – rozšíření práv na náboženské vyznání a aplikace tohoto práva do veřejného života.

Svoboda náboženského vyznání

„Protestantské provizorium“, z 30. ledna 1849, přiznalo každému občanu říše svobodu vyznání. Nekatolíci už neměli být jen tolerovanou náboženskou skupinou, ale dostalo se jim nových práv. Tak předně, nemuseli se už označovat ponižujícím způsobem „akatolíci“, ale oficiálně už jako „evangelíci“ augsburského, nebo helvetského vyznání. Kdo chtěl přestoupit k jinému vyznání, nemusel už procházet šestitýdenním školením na katolické faře. Nejvýznamnější změnou bylo potom zrovnoprávnění církevních matrik, vedených na evangelických farách. Od této chvíle už nebylo povinné křest, sňatek, nebo pohřeb vykonaný a zapsaný evangelickým pastorem zapisovat i do matrik katolické fary a především, byla

zrušena povinnost za tyto obřady a záznamy platit tzv. „štolové“ poplatky katolickému knězi. Tyto body provizoria potvrdil 4. března 1849 „Císařský patent“.

K revolučním změnám oněch let patřilo i zrovnoprávnění evangelické bohoslužby a modliteben. Od této chvíle byly i protestantské bohoslužby veřejné, domům modliteb se mohlo začít říkat „kostel“, vchod mohl být situován směrem k hlavní ulici a především, k evangelickým chrámům mohly být dostavěny věže a instalovány zvony. V již zmíněné Bystřici byla iniciativou pastora Raschkeho už v roce 1849 vystavěna nejprve dřevěná zvonice, později v roce 1850 i zděná. Starosta Pawel Mrózek v Lyžbicích na její výstavbu vybral 245 zlatých.

Se „zveřejněním náboženského kultu“ protestantských věřících se pojila i možnost zřizovat nová, konfesijní pohřebiště – evangelické hřbitovy. Právě to byl jeden z prvních obecních projektů Lyžbic po roce 1848, kterého se nová obecní rada pod vedením starosty Mrózka zhostila. Podobně jako v dalších okolních obcích.

Evangelické hřbitovy vznikly roku 1849 v Bystřici, 1850 v Košařiskách, v Nýdku 1864, v Tyři 1868, v Karpentné 1878, adt. Lyžbice se v tomto směru staly průkopníkem, hřbitov tu byl založen už v letech 1849/1850. Protože se nám v kronice i archivním materiálech dochovalo dostatek materiálu, můžeme se u jeho počátků zdržet o trochu déle. I proto, že místní hřbitov je jeden z významnějších obecních projektů, realizovaných pod křídly starosty Mrózka.

Evangelický hřbitov v Lyžbicích 1849

Na žádost obce přijíždí do Lyžbic dne 2. října 1849 okresní komise z Těšína, a schvaluje pozemek pro založení hřbitova jako vyhovující. Už 6. listopadu 1849 je toto rozhodnutí stvrzeno i oficiálním dokumentem. Tento papír patří k nejstarším dochovaným obecním listinám Lyžbic v námi sledovaného období. Je uložen ve Státním okresním archivu ve Frýdku-Místku, jak i další dokumenty, do nichž ještě budeme několikrát nahlížet. Administrativní poplatky za vyřízení povolení hřbitova obec vyšly na 21 zlatých a 6 krejcarů.

Druhý důležitý dokument je potom kupní smlouva mezi Pavlem Hezckem, vlastníkem usedlosti č. p. 13, který prodává svůj pozemek, parcelu č. 226, ve prospěch zakládaného hřbitova dne 17. března 1851 za 68 zlatých. To je ten papír, na němž se poprvé objevuje jméno starosty Mrózka a radních obce. Tento německý psaný dokument je pro nás významný i tím, že se podle kronikáře Matuly pravděpodobně jedná o rukopis starosty Pawla Mrózka. Do čela vedení hřbitova je zvolena tzv. „gmina cmentarna“ – hřbitovní výbor. Šlo pravděpodobně o podobné lidi jako v radě obecní. Svědčí o tom fakt, že známe jméno jeho dlouholetého vedoucího. Byl jim, kdo jiný, než Pawel Mrózek. Kronika uvádí, že výbor vedl více než třicet let, do začátku 80tých let 19. století. Prvních 10 let jen jako výbor hřbitovní, a od roku 1861, kdy byla postavena škola, už jako rozšířený výbor „hřbitovně školní“.

Hřbitov byl slavnostně posvěcen 21. dubna 1850. Roku 1851 tu potom vyrostla dřevěná „marownia“ v níž byl umístěn malý zvon s nápisem: „G. Rzyman. 1851 ...“ Byl to zřejmý odkaz na dar jednoho z tehdejších radních obce. Potom se Lyžbická kronika na 20 let odmlčí, aby se k lyžbickému hřbitovu vrátila roku 1871, když je dřevěná márnice nahrazena zděnou kapličkou. Vedle starého zvonu jsou do ní umístěny dva nové. Jeden věnují manželé Pavel a Anna Kajzarovi na památku svých tří zesnulých dětí (Jan, Anna, Maryna). Zvon nesl nápis: „Zdarz te glosy Bože mily, by wszystkich ku twej chwale wzbudzily.“ Druhý zvon věnovali noví majitelé lyžbického mlýna manželé Jiří a Marianna Gryczovi. Nesl verš: „Wszyscy slyszcie glosu mego, wpuście go do serca swego. Niech w was wzbudzi wszystkie sily, Tobie ku czci Bože mily.“

Obecní škola v Lyžbicích 1861

Záznamy z obecního dění v letech 1849 – 1861, tedy z doby starostování Pawla Mrózka se žel nezachovaly. To co se dochovalo, je vedle už zmíněného založení hřbitova, poměrně podrobný popis životního projektu prvního porevolučního starosty – tím byla bezesporu zprvu evangelická, později od roku 1872 už obecní škola v obci. Pawel Mrózek daroval pozemek na její výstavbu a zejména, více než 20 let, téměř až do své smrti, byl předsedou školního výboru.

Děti z Lyžbic do té doby navštěvovaly školy v Oldřichovicích a ve Vendryni. Ale ani do jedné z nich nebyl snadný a vždy bezpečný přístup. V cestě do Vendryně stála tu a tam,

hlavně z jara, rozvodněná Olza, v cestě do Oldřichovic, zase hluboký Rovný les, který se zejména v zimních měsících stával pro děti nebezpečným.

Na podzim roku 1860 podává lyžbické zastupitelstvo žádost o výstavbu školy prostřednictvím svého pastora, Oskara Kotscheho z Bystřice. Po vyřízení nezbytných formalit byl stanoven termín 3. ledna 1861, kdy se na pozemku, kde má být škola postavena, sejde se zástupci obce pověřená komise z Jablunkova. Komise se skutečně sešla, a to na parcelním pozemku č. 676, který náležel k hospodářství č. p. 15, o rozloze 800 čtverečních sáhů (1 rakouský sáh = 1, 896m). Pozemek v té době patřil panu starostovi Mrózkovi, který měl v záměru jej k výstavbě školy věnovat.

Komise prozkoumala stavební pozemek jak i návrh plánu školy, který zhotovil zednický mistr Londzin z Bobrku u Těšína. Komise měla jedinou připomínku, aby školní třída byla situována k jihu a ne na sever, jak to bylo v původních plánech, a byt učitele naopak, směrem na sever. Byl hned stanoven i plat učitele – 210 zlatých ročně, bezplatné užívání bytu a 100 čtverečných sáhů na pole a zahradu. Plány nato přepracoval c. k okresní inženýr Giutta, a takto byly schváleny 15. června 1861. 6. července 1861 potom Obecní rada Lyžbic sepsala dokument o podmínkách provozu školy a mohlo se začít stavět. Tento údaj je pro nás důležitý i v tom, že mezi signatáři smlouvy už figuruje nový starosta Rabek, Pawel Mrozek již jen jako radní.

Výstavba školy probíhala prakticky hned po oficiálním schválení. Už v zimě se svážel kámen z lomu v Hrádku a z Babí hory z Vendryně. Z jara se začalo s pálením cihel u Stavového potoka na pozemku hospodáře Heczka (č. p. 13). Podstatnou část dřeva darovali lidé z Nýdku. Wislané darovali šindel na střechu, částečně i lidé z Košařisk.

Mezitím probíhaly finanční sbírky, v Lyžbicích i sousedních obcí. Lyžbičané na svou školu darovali celkem 200 zlatých. Fundraising měl na starosti právě dosluhující starosta, Pawel Mrozek. V kronice Lyžbic se dochovala oficiální žádost, kterou Mrózek sepsal a rozeslal, kde se dalo. V překladu z polštiny: „Milí přátelé. Je vám jistě již známo, že se v naší obci chystáme stavět novou evangelickou školu, a již se tohoto úmyslu zamýšlíme chopit, ale bez pomoci ochotných dárců, by to šlo jen těžko. A tak vás oslovujeme s upřímnou žádostí o dobrovolný dar na tento potřebný účel, kterýž to věnovaný dar ať Vám Pán Bůh stonásobně vynahradí.“

Základní kámen byl položen 17. června 1861. Na výstavbě školy se jak odborníci podíleli: zedník Jan Gojniczek z Lyžbic č. 42, tesař Jan Rabek – nový starosta z Lyžbic č. 52, stolař Jan Rzyman z Lyžbic č. 15. Škola nebyla velká, byla to jednotřídka s bytem pro učitele, s kapacitou 40-50 dětí. Náklady na její výstavbu činily 1146 zlatých a 64 krejcarů. Výnos sbírek činil 1118 zlatých 41 krejcarů. Rozdílovou částku 28 zlatých uhradila obec.

Budova byla dokončena 15. října 1861, kdy byla slavnostně otevřena za účasti tisíce přítomných, místních i hostů, mezi nimi 7 pastorů. Časopis Gwiazdka Cieszyńska píše, že bylo pěkné počasí. Mezi hosty slavnosti byl i první učitel, Jan Gabryś (1839 -1887) z Iłownice (dnešní Polsko), čerstvý absolvent přípravy pro učitele (preparandy), kterou absolvoval v Těšíně. Dne 25. srpna 1861 podepsal s obcí smlouvu. Působil ve škole až do roku 1886, kdy odešel do důchodu. Zemřel 13. října 1887.

C.k. okresní úřad v Jablunkově jmenoval dne 12. listopadu 1861 Pawla Mrózka „dozorcem szkolnym“, jakýmsi předsedou správní rady školy. V této funkci vytrval téměř až do konce života, někdy do poloviny 80tých let.

Jak školní dozorce musel umravňovat pana učitele

V obecní kronice se dochoval jedna perlička, svědčící o tom, že práce školního dozorce nebyla vždy snadná. Vypráví se v ní, že pan učitel Gabryś měl na stará kolena trošku problémy s alkoholem. Dva roky před odchodem do důchodu, roku 1884, jej proto školní rada v čele s předsedou Mrózkem musela důrazně napomenout (překlad z polštiny): „Zakazuje se panu učiteli Gabrysiovi chození do Zobavy, a to rozhodně, kdyby se tam ještě jednou objevil, podá školní rada stížnost na školní vrchnost.“ Pan učitel pochopitelně protestoval, a žádal, aby do Zobavy mohl chodívat alespoň v doprovodu členů školní rady, pana Mrózka, nebo pana Heczka. Nakonec ze zákazu sešlo, když se proti němu postavil mlynář Grycz mladší, s odůvodněním, že by se brzy s podobnými záležitostmi mohl roztrhnout pytel. Načež školní rada napomenutí neschválila, ovšem s dodatkem, s přáním, aby se stav věcí v budoucnu napravil.

Perličky z jednání Obecního zastupitelstva po roce 1876

Jak už víme, zápisy z jednání obecního zastupitelstva se z živelných porevolučních let 1850 a dalších, kdy jako starosta působil Pawel Mrózek, nedochovaly. Ale můžeme nahlédnout do těch dochovaných z pozdějších let, i ony nám mohou poskytnout obrázek, o tom, co se na obci pravděpodobně běžně řešilo v porevolučních 50tých, 60tých letech.

Nejstarší dochovaný zápis z jednání obce v Lyžbicích pochází 24. prosince roku 1876. V té době byl starostou obce Jan Hezcko z Lyžbic, č. p. 13, zvaný „siedlok“, zřejmě syn Pavla Heczka, který prodal část svého pozemku pro vytvoření hřbitova. Heczko starostoval až do roku 1889. Nicméně hned pod jménem starosty vidíme v zápise jméno jeho předchůdce – to svědčí o tom, že měl na obci stále velký vliv. Bylo to dáno tím, že byl stále předsedou školně-hřbitovního výboru. A právě záležitosti týkající se školy, či hřbitova, patřily mezi důležité kapitoly obecní agendy. Když jsem listoval dochovanými spisy z obce ve Státním Okresním archivu ve Frýdku-Místku, tak jsem narazil na to, že listy z jednání obecního výboru jsou pravidelně prokládány zápisy ze školní gminy – což potvrzuje výše řečené. Hned druhý list z 31. 12. 1876, je toho dokladem – je to zápis ze školní rady, kterou vede právě Pavel Mrozek.

„Preeliminarz“ – rozpočet

To co mají oba první záznamy společné, je hlavní téma – téma rozpočtu. Je konec roku a obec je povinna ze zákona schválit letošní hospodaření a zároveň vyhotovit formulář rozpočtu na další období. Takže podobně jako dnes, velkou část jednání zabírá práce nad rozpočtem, kterému tady a tehdy říkali „preeliminarz“, nebo „porachunek“.

Zde vidíme jednotlivé položky rozpočtu pro rok 1877. Výdaje 1. Státní denník (kniha záznamů) – 2zl 60kr; 2. Náklady na vojenské odvody 24zl; 3. Čištění komínu 18zl 40kr; 4. Koszta szupowe (?), 5. Poštovní zpravodaj 2zl; 6. Podpora nemocnice v Jablunkově 3zl; 7. Návštěvy lékaře u chudobných 3zl 60kr; 8. Údržba obecních silnic, opravy, zábradlí 80 zl; 9. Podpora výstavby mostu v Třinci 70zl; 10. Církevní podpora 48 zl; 11. „Utrzymanie“ představitele obce 70 zl; 12. Podpora radních 12 zl, 13. Písaře – 20zl; 14. Posla – 15zl; 15. Kancelářské výdaje 12zl; 16. Pořízení nových obecních knih 9zl; 17. razítko představitele obce 4zl, 18. další nepředvídané výdaje. Celkem 428 zl 60kr.

To jsou výdaje. O příjmech si můžeme udělat představu z předchozího formuláře, pro rok 1876, kde se ještě pro rozpočet používá staré slovo „porachunek“. Jde o příjmy obce za rok 1876: 1. Honitba za rok 1875 15zl; 2. Subvence za prodej alkoholu 40zl; 3. Od hospodského Sury za prodej alkoholu v roce 1875 6zl; 4. přídavky na podporu obce pro rok 1876 25zl 16kr; 5. Podpora z Těšínské Komory za rok 1875 10zl; 6. Obecní daně 43zl 60kr; 7. Od Sury za rok 1876 6zl; 8. Ze školy za prodej likérů 12zl; 9. 13. Kominík 17zl 40kr; 14. Církevní sbírka 45 zl; 15. Šutrování cesty a mostu na „Franckowie“ 38zl 50kr.... Celkem 399zl 31kr. Pohled do sousedního sloupku výdajů uvádí cifru: 220zl 43kr. Což svědčí o tom, že se obci v té době nevedlo špatně.

„Sztelowany kwit“ a nepovolená kůlna

Obecní rada ale neřešila jen ekonomiku, ale tu a tam problémy všedního dne. Hned první zápis z roku 1877, z 9. února se týká „sztelowanego kwitu“, podezření, že místní pan hospodský pančuje alkohol. Komise to má prověřit, v případě potvrzení podezření potom nahlásit na úřady do Těšína. Pan Antonín Sury byl zřejmě místní potíživista. Roku 1880 (13.7) si na něho u obce stěžovalo dokonce ředitelství Košicko-bohumínské železnice, že u trati stojí jeho kůlna, postavená bez povolení, kterou má neprodleně rozebrat.

Napomenutí hrobníka Sniegonie

Na jednání školně-hřbitovního výboru, kterému předsedal Pavel Mrózek, dne 6. srpna 1882, se řešil pan hrobník Sniegoň. Byl napomenut, aby se během pohřebních obřadů, cituji: „przystojnie obchodzil i sumiennie i chwalebnie swoja prace konal“. Pokud by se jeho přístup nezlepšil, měl být nahrazen jiným hrobníkem.

Školní služby

25. listopadu 1877 schválila školní rada termínový kalendář dozorování nad chodem školy. Každý měsíc měl mít péči o školu jiný presbyter, člen rady, v tomto pořadí: 1. Jan Hezcko (prosinec, květen); 2. Pawel Mrózek (leden, červen), 3. Jerzy Grycz (únor, červenec), 4. Pawel Siwy (březen, srpen), 5. Pawel Proboszcz (duben, listopad).

Když už se věnujeme škole, 28. listopadu 1879 schválila školní rada pokutu pro rodiče, kteří své děti do školy posílají „nedbale“. Výše pokuty byla stanovena na 25 krejcarů. (245 analfabetů k roku 1880)

Další obecní záležitosti

Pěkným vhladem do kuchyně obecních radostí a strastí je zápis z jednání obecní rady ze dne 25. 5. 1880, kdy radní schválili 6 praktických bodů: 1. Schválení příspěvků na válečné invalidy – ročně 2zl; 2. Doposud nenahlášení občané v Lyžbicích, se mají přihlásit k trvalému pobytu do 8 dnů, pod pokutou 1zl; 3. Schválení umístění dvou směrových tabulí, s názvem sousedních obcí; 4. Je potřeba vyštrovat obecní silnici; 5. Místní muzika může hrát jen do 0:00, za muziku je její objednatel povinen platit do pokladny chudých; 6. Děti do 14 let mají zákaz účasti na muzikách pod pokutou od 1 – 5 zl (platí rodiče).

1882 – rok završení

Blíží se závěr přednášky a nám zbývá už jen zastavit se u závěru života našeho hlavního protagonisty. Takovým vyvrcholením jeho práce, služby na obci byl bezesporu rok 1882. V zápise z 1. června následujícího roku 1883 už jako předseda školně-hřbitovního výboru figuruje starosta Jan Heczko, co svědčí o tom, že Pavel Mrózek někdy v té době předal žezlo vedení dozoru nad školou.

Pěkným oceněním jeho celoživotní práce bylo vyznamenání, kterého se mu dostalo v evangelickém kostele v Bystřici na podzim roku 1882, kdy se slavilo 100. výročí tolerančního patentu a zejména 100 let od založení evangelického sboru. Mezinárodní biblická společnost tehdy Bystřici věnovala 5 vzácných, jubilejních výtisků Bible, které vedení sboru slavnostně předalo 5 zaslouženým členům – Janu Stonawskému z Vendryně, Jiřímu Samcovi z Bystřice, Janu Milerskému z Nýdku, Ruckému z Oldřichovic, a našemu Pawlu

Mrózkovi z Lyžbic. V zápise v bystřické kronice je označen přídomkem Pawel Mrózek „z wody“ – což je nepochybně označení jeho bydliště v Lyžbicích č. 20 za Olzou.

1886 – rok úmrtí

V matrice zesnulých bystřického sboru nacházíme zápis o úmrtí Pawla Mrózka ke dni 13. dubna 1886. Zemřel ve věku 62 let. Jako příčina úmrtí je uvedena „choroba plucna“, za níž můžeme pokládat soucotě, typickou nemoc konce 19. století. První porevoluční starosta byl pohřben na hřbitově v Lyžbicích, který pomáhal zakládat, dne 15. dubna 1886 za účasti dvou pastorů – Karola Michejdy z Bystřice, a jeho bratra Františka Michejdy působícího v Návsi. Netradiční přítomnost dvou farářů svědčí o významu, který rodina a obec svému zesnulému přikládali.

Potomci starosty Mrózka

Krátce ještě o potomcích Pawla Mrózka. V úmrtním zápise jsou uvedeny dvě, tehdy ještě nezaopatřené děti – dcera Maryna, ročník 1862 a syn Andrzej, ročník 1868. Celkem spolu s manželkou Annou měli 10 dětí, z nichž dvě zemřely v raném dětství, a většina předčasně v 80tých a 90tých letech právě na tuberkulózu. Nejvyššího věku se dožila asi dcera Zuzana, ročník 1851, která zemřela v Ropici 4. ledna 1915.

Mezi nejvýznamnější potomky, co se týče obce Lyžbic, patřili synové Pawel (1855) a Adam (1857). Jejich jména od 80tých let figurují v zápisech obecní rady, stali se tedy plnohodnotnými nástupci svého otce. Adam Mrózek v roce 1888 kandidoval dokonce ve volbách do krajské školní rady. Žel oba dva dostihla metla soucotin. Pawel umírá rok po svém otci, v březnu 1887, Adam na jaře 1891. Matka Anna se ke své rodině připojila na jaře roku 1895. Takže trochu smutná tečka za jinak bohatým a plodným životem rodiny Pawla Mrózka „z wody“.

Závěr

Nicméně to, že jsme si prvního porevolučního starostu dnes připomněli, že jsme našli spoustu pozoruhodných stop, které po něm v obci zůstaly, ten smutný nádech mění. Zdůraznil bych takové 3 nejvýznamnější odkazy: 1. Přechod od statusu poddanných k rovnoprávným občanům státu, se vším co k tomu patřilo, včetně převodu poddanské držby do soukromého vlastnictví. Stále aktuální otázka osobní svobody, potažmo občanských práv. 2. Hřbitov, jeho založení a vedení – jako výsledek náboženského zrovnoprávnění evangelíků. Otázka svobody vyznání, náboženského přesvědčení. 3. Škola – jako plod občanské iniciativy, kdy obec dostala volnou ruku k její výstavbě a správě. Otázka podílení se občanů na životě obce, státu. Nikdy nekončící zápas s nevzdělaností. Stará lyžbická škola je matkou nových, významných třineckých škol na území Lyžbic: Speciální školy, nebo 4. ZŠ, dnešní škola Emila a Dany Zátopkových, či ZŠ Slezské na Terasě, bývalé 6. ZŠ.